

Jak dál s používáním přípravků na ochranu rostlin v EU?

WHAT IS THE FUTURE OF PESTICIDE USE IN THE EU?

Výnosy i kvalita zemědělských plodin jsou velmi významně negativně ovlivňovány škodlivými organismy (chorobami, škůdci a plevely). V současnosti je stále nejvýznamnějším nástrojem k minimalizaci jimi působených ztrát používání přípravků na ochranu rostlin (převážně chemických pesticidů).

V červnu 2022 zveřejnila Evropská komise text nového právního dokumentu, týkajícího se používání přípravků na ochranu rostlin (dále jen POR) v členských státech EU. Tento dokument navazuje na Směrnici Evropské komise č. 128 z roku 2009 o udržitelném používání POR. Zatímco směrnice má v legislativě EU spíše doporučující charakter, nový dokument je nařízením a je tedy pro členské státy právně závazný. Jeho celý název je Nařízení Evropského parlamentu a rady o udržitelném používání přípravků na ochranu rostlin a změně nařízení (EU) 2021/2115 (ve zkratce se používá SUR – sustainable usage regulation). S implementací původní směrnice z roku 2009 v členských státech byli ekologičtí aktivisté a politici, kteří reprezentují výrazně ekologické programy, velmi nespokojeni. Dokonce i Evropský účetní dvůr konstatoval, že plánované cíle původní směrnice nebyly naplněny, směrnice byla ve svých opatřeních málo závazná. Nový dokument precizuje a zpřísňuje podmínky pro aplikaci POR a dokonce jednoznačně hovoří o snižování spotřeby POR v členských zemích. Je potřeba tento dokument chápat jako jakýsi prováděcí legislativní předpis, který navazuje na „zemědělský Green Deal (Zelená dohoda)“ program F2F From Farm to Fork („Z farmy na vidličku“), který byl všemi členskými státy EU přijat a schválen.

Co toto nové nařízení vlastně obsahuje? Především se v něm hovoří o snížení spotřeby chemických pesticidů – přípravků na ochranu rostlin podle přesně stanovené metodiky výpočtu. Každý stát musí přispět k tomu, aby se v celé Evropské unii do roku 2030 snížila spotřeba POR o 50 %. Zdrojem a základem pro sledování snížené spotřeby POR budou statistická data (SAIO – Statistics on agricultural input and output) z EUROSTAT. Bohužel v současnosti jsou evidence a statistika spotřeby POR v členských státech EU metodicky odlišné a tedy objektivně těžko porovnatelné. Proto nyní některé členské státy navrhuji úpravy v metodice výpočtu. Principiálně se budou srovnávat dvě referenční období 2015–2017 a 2011–2013, podle těchto kritérií může být povinností členského státu snižovat spotřebu pesticidů o 35 %, 50 % a 65 %. Podle předběžných výpočtů by Česká republika měla snižovat asi jen o 35 %, jsme tedy v relativně příznivé oblasti. Další část snižování spotřeby je u nebezpečných účinných látek POR o 50 % do roku 2030, a to na národní úrovni. Snižování bude pro členské státy právně závazné. Bohužel v této oblasti bude negativně zasažena i cukrová řepa, protože se s přijetím nového nařízení výrazně sníží možnosti výjimek na použití již zakázaných pesticidů, například neonicotinoidů k moření osiva cukrovky proti savým a žravým škůdcům. Pěstitelé budou muset přejít na závazné postupy integrované ochrany rostlin u jednotlivých plodin, v nichž bude chemický pesticid zřejmě až poslední možností ochrany. Autoři nového nařízení o pesticidech se v úvodu odvolávají mj. i na petice

občanů EU (a hodnotí je jako velmi zdařilé), např. Ban glyphosate and protect people and the environment from toxic pesticides (2017) – petici směřující k zákazu herbicidu glyphosate. Veřejná diskuse a možnost se vyjádřit k novému nařízení již skončila, to bylo to možné v rámci webových stránek Evropské komise.

Cílem nařízení je především ochránit spotřebitele a životní prostředí před škodlivými vlivy POR. Má být také naplňována Strategie EU v oblasti biodiverzity (EU Biodiversity Strategy), zahrnující ochranu opylovačů, užitečných organismů atd. Vše, o čem se v nařízení hovoří, bude součástí NAP (Národní akční plán pro udržitelné používání POR). Jedenkrát ročně dojde na úrovni Evropské komise k monitoringu naplňování stanovených cílů v členských státech, což bude veřejně dostupné na webu Evropské komise.

Principy udržitelnosti použití POR a snižování jejich spotřeby mají být již čitelné ve strategických plánech nové Společné zemědělské politiky jednotlivých členských států. Evropská komise v nařízení například navrhuje úplný zákaz

použití POR v tzv. „citlivých zónách“ a minimálně 3 m od jejich hranice. K nim patří např. povrchové vody, chráněné krajinné oblasti a rezervace, oblasti Natura 2000, místa navštěvovaná širokou veřejností a další. V Česku by to mohlo znamenat asi 25–30 % zemědělské půdy bez POR – obecně je to velký problém ve většině států EU. Jelikož zemědělcům vzniknou nové náklady při uplatňování nařízení, má být stanoveno pětileté období finančních kompenzací zemědělcům ze zdrojů nové Společné zemědělské politiky. Finančně bude podporována silně i nechemická ochrana rostlin a v tomto kontextu se přehodnotí i postupy registrace nechemických agens (biologická ochrana rostlin). Jak už bylo zmíněno, základní platformou je Národní akční plán a jeho cíle v oblasti snižování spotřeby POR budou právně závazné s pevnou vazbou na strategii F2F (Farm to Fork). Musí se např. uvést minimálně 5 účinných látek POR, které se budou snižovat nebo mají na snížení spotřeby nějaký vliv. Musí být stanoven přehled plodin, kterých se bude snížení POR týkat, přehled škodlivých organismů, které budou takto ovlivněny, a pro jednotlivé škodlivé organismy musí být stanoveny náhrady k chemickým POR. Zdůrazňuje se také potřeba zvýšit použití nechemických prostředků ochrany rostlin, i když ty často v polních kulturách téměř neexistují nebo fungují nedostatečně.

Integrovaná ochrana rostlin se chápe jako základní komplexní přístup pro snížení chemických POR. Její principy budou nyní striktně vyžadovány a zřejmě budou i součástí Cross Compliance. Státy EU si stanoví právně závazné, detailní postupy a povinnosti ochrany rostlin u jednotlivých plodin pro profesionální uživatele. Chemická ochrana bude až na posledním místě a s řádným zdůvodněním, proč. „Kontroly a případné sankce musí být účinné, přiměřené a odrazující“ (citace z nařízení). Zdá se, že nařízení bude mimořádně náročné pro pěstitele i kontrolní orgány.

Pro řadu plodin a jejich škodlivých organismů neexistuje adekvátní nechemická ochrana. Nařízení vůbec nereflektuje a nezkoumá kritické body v ochraně proti škodlivým organismům.

Nařízení se také zabývá prodejem, skladováním, aplikací a případnou likvidací POR. Je v něm zmíněna i důležitá úloha nezávislého poradenství v ochraně rostlin. Distributoři, profesionální uživatelé (zemědělci) i poradci musí být řádně proškoleni a musí mít zkoušku pro práci s POR. Je zde přímo zmíněno také nezávislé poradenství v ochraně rostlin – bohužel v ČR neexistuje plně funkční nezávislý poradenský systém v rostlinolékařství.

U velké většiny států EU je obecný odpor k nařízení v té podobě, v jaké bylo publikováno v červnu 2022. Nejvíce vadí především metodika výpočtu pro snižování POR, která není spravedlivá a vyvážená. Integrovaná ochrana rostlin je v zásadě v pořádku. Není ovšem zcela rozumné, aby byla striktně stanovena právně závaznými metodickými postupy pro ochranu plodin a porušení zásad bylo sankcionováno. Je velký nedostatek praxí prověřených prahů hospodářské škodlivosti a nechemických metod ochrany. To bohužel také platí i pro řadu škůdců a chorob cukrovky. Velkou nevoli vzbuzuje úplný zákaz aplikace POR v dosti široce vymezených citlivých zónách (Natura 2000, místa navštěvovaná širokou veřejností atd.). V řadě zemí chybí nezávislé odborné rostlinolékařské poradenství, které není ve střetu zájmů. Chybí zkušební odborní poradci, a přitom se v nařízení stanoví povinnost pěstitelů být jednou za rok auditováni odborným rostlinolékařským poradcem. Uvažované pětileté období kompenzace zemědělcům bude finančně náročné a v rozpočtu nové SZP mohou tyto peníze chybět. Administrace nového nařízení má být ve finanční režii členských států a již nyní je zřejmé i její velmi vysoká administrativní náročnost.

Nařízení má svá pozitiva i negativa. K pozitivům určitě patří možnost narovnání podmínek pro zemědělské podnikání v jednotlivých státech z hlediska pěstování plodin, jejich ochrany a spotřeby POR. Zdá se také, že by mohl být větší dohled na aplikaci POR (v některých státech panuje lehký chaos, jinde preciznost). Pozitivní výzvou by mohl být také zvýšený tlak na vývoj a inovace v oblasti ochrany rostlin, ve šlechtění nových odrůd plodin (editace genů, snad také GMO? atd.).

Slabou stránkou nařízení je, že řada členských států a profesionálních uživatelů POR vstupuje do snižování POR zcela nepřipravena, není zde dostatek účinných a dostupných nechemických možností ochrany, zvláště v ekologicky nestabilní polní výrobě. Jde o vážné politické rozhodnutí, zřejmě i pod politickým tlakem environmentalistických radikálních hnutí. Chybí ovšem odborná analýza kritických bodů v pěstování plodin z hlediska ochrany rostlin. I když s připravovaným nařízením byla zpracována rozsáhlá dopadová studie, je bohužel nedostatečná a s mnoha otázkami. Nicméně na mnoha místech této studie je zmíněno jednoznačně, že dojde ke snížení produkce potravin a k jejich zdražení (Ramboll, Arcadia Int., říjen 2021).

Nebezpečím je zvýšení nákladů zemědělců a nepředvídatelné šíření škodlivých organismů bez dostatečné kontroly. Dojde-li k nedostatku některých komodit, mohou být ze zemí mimo EU dováženy potraviny, které nemusí být dostatečně kontrolovány. Tím by docházelo k vážné diskriminaci evropských zemědělců. Poslední informace z jednání o tomto nařízení naznačují, že Evropská komise je silně zaskočena všeobecným odporem velkého počtu států EU k novému nařízení. Věřme, že se v jednáních prosadí rozumná cesta v uplatňování správných principů ochrany rostlin, tak, aby nedošlo k dramatickému snížení produkce a zdražování potravin v Evropské unii.

Vít Bittner, akreditovaný poradce MZE pro rostlinolékařství